

Stina Tegnhed

Schaktningsövervakning för ny vattenledning till Skällinge kyrka och kyrkogård

Hallands län, Skällinge socken, Skällinge kyrka och kyrkogård

FÖRUNDESRÖKNINGEN UTFÖRD 2015

KULTURMILJÖ
HALLAND

Hallands Läns museer, Kulturmiljö Halland

Uppdragsverksamheten, Halmstad 2015.

Arkeologisk förundersökning 2015.

Omslagsbild: Skållinge kyrka och solen går upp. Mot Ö. (Fotonr:2015-43-12) Foto: Stina Tegnhed.

Layout: A. Andersson.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet.

Ärende nr ms2006/02316.

Innehåll

SAMMANFATTNING	5
BAKGRUND	5
SYFTE OCH METOD	5
TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ	7
RESULTAT	8
ÅTERKOPPLING TILL FRÅGESTÄLLNINGAR	12
ÅTGÄRDSFÖRSLAG	12
TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER	13
REFERENSER	13

Fig. 1. Skällinge kyrka med omgivande fornlämningar. Skala 1:10 000.

SAMMANFATTNING

Med anledning av att Himledalens församling under våren och sommaren 2015 genomförde åtgärder i form av byte av vattenledning runt Skällinge kyrka utförde Kulturmiljö Halland under några dagar i april och augusti månad 2015 en arkeologisk förundersökning i form av en schaktningsövervakning. Vid förundersökningen framkom nedgrävningar för gravar i hela det schakt som grävdes söder om kyrkobyggnaden och som sedan följde grusgången inom den södra delen av kyrkogården. Totalt 17 nedgrävningar för begravda individer konstaterades i schaktet som grävdes med ett djup på 1,2 meter under dagens marknivå. Av dessa 17 nedgrävningar frilades delar av skelett i fem. En av gravarna var belägen på ett avstånd av endast 0,25 meter söder om kyrkobyggnaden, vilket kan tyda på att den västra delen av den nuvarande kyrkan är anlagd på en äldre kyrkogård.

De nyanlagda rören kunde placeras så att ingen av de gravlagda individerna behövde flyttas utan kunde vila i sitt ursprungliga läge. I schaktet norr om kyrkornet som grävdes till ett djup av 0,8 meter påträffades inga gravar, dock framkom två grundstenar på 0,4 meters djup som tolkas vara av äldre, eventuell medeltida datering.

BAKGRUND

Himledalens församling förlägger en ny vattenledning och belysning runt kyrkan med en sträckning väster, nordväst samt söderut. I samband med detta grävs även ett antal mindre schakt för anslutning av vatten- och avloppsledningar samt en dragbrunn. Ett mindre schakt för stolpfundament i den södra och den västra delen av kyrkogården utförs också. Personal från Kulturmiljö Halland har utfört schaktningsövervakning för de schakt som grävts i direkt anslutning till kyrkobyggnaden i norr och söder samt för hela det schakt som drogs i den befintliga grusgången söder om kyrkan. Schakten invid kyrkobyggnaden grävdes och dokumenterades den 9 april 2015 och schaktet som drogs söderut över den södra delen av kyrkogården grävdes och dokumenterades 12-14 augusti 2015.

SYFTE OCH METOD

Den arkeologiska insatsen syftade till att minimera ingrepp och skador i förekommande äldre lager och anläggningar kring kyrkan, samt att vid behov styra arbetsföretaget så att arkeologiska lämningar inte påverkas. Den övergripande målsätt-

ningen bestod av att utifrån rådande kunskap fastställa och beskriva påträffade arkeologiska lämningars karaktär, tidställning, omfattning, sammansättning, komplexitet och bevarandestatus. Resultatet ska kunna ligga till grund dels för länsstyrelsens bedömning av behovet av ytterligare beslut dels för exploitörens vidare planering.

Inför förundersökningen fastställdes följande inriktningar:

- 1.** Fastställa om det finns orörda äldre gravar inom aktuellt förundersökningsområde.
- 2.** Fastställa om det finns spår av murar eller liknande konstruktioner från den medeltida kyrkan eller om det finns bevarade kulturlager t ex byggnationslager från uppförandet av kyrkan eller spår av aktivitet från äldre perioder.
- 3.** Vid arbete vid murarna se om det är möjligt att avgöra olika faser i kyrkans historia.
- 4.** Vid grävning vid den sydvästra delen se om det finns spår av det vapenhus som fanns fram till andra halvan av 1800-talet.

Förundersökningen genomfördes som en schaktningsövervakning i samband med att schakten grävdes för ny vattenledning och belysning. Schaktningen utfördes genom att grusgång, bärlager och jordmassor skiktvis avlägsnades med hjälp av en lite bandgående grävmaskin och till viss del med hjälp av spade.

Efter att de djupare schakten söder och norr om kyrkobyggnaden samt det mellan 1,0–1,20 meter djupa schaktet i grusgången söder om kyrkan mellan kyrkobyggnaden och porten i muren grävts, konstaterades att de skelettbegravningar som påträffats var belägna från ett djup av 1,20 meter (förutom ett fall då huvudändan av en grav noterades i schaktväggen liggandes på ett djup av cirka 0,9 meter under dagens marknivå) och potentialen att påträffa gravar och äldre byggnadskonstruktioner tillhörande den medeltida kyrkan bedömdes så pass ringa att schaktning kunde genomföras utan antikvarisk medverkan i de återstående schakten som planerades grävas till ett maximalt djup av 0,5 meter under dagens marknivå.

Då det av någon anledning inte gick att utföra all schaktning där antikvarisk medverkan skulle ske, vid ett sammanhängande tillfälle medförde det att den antikvariska insatsen blev mer omfattande ifråga om ställtid och resor och har därmed inneburit en större kostnad för församlingen än om undersökningen hade utförts vid en sammanhängande tidsperiod.

TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

Skällinge kyrka är belägen strax intill Skällingesjön i Skällinge samhälle, i de inre östra delarna av Varbergs kommun. Socknen Skällinge utgörs av en kuperad skogsbygd med mellanliggande odlade dalgångar och är rik på sjöar. Jordmånen i undersökningsområdet utgörs av morän.

Kyrkan är i sina äldsta delar sannolikt medeltida och det medeltida murverket är troligtvis bevarat i långhusets västra del. Troligen har kyrkan varit en stenkyrka med rektangulärt långhus och ett smalare rakt avslutat kor. År 1772-1773 förlängdes kyrkan åt öster. 1897 uppfördes ett stentorn i väster som ersatte ett äldre klocktorn av trä. Kyrkan har även en dopfont i täljsten daterad till 1200-talet medan predikstolen och altaruppsatsen är från 1697 (Nilsson 2009). Enligt osäkra uppgifter uppfördes kyrkan år 1680 ovanpå en medeltida kyrka. Så kan möjligen vara fallet eller så sker någon form av ombyggnation av kyrkan under 1680-talet (Bebyggelseregistret). Enligt Lantmäteristyrelsens laga skifteskarta från år 1858 har kyrkan ett vapenhus på den södra sidan med en dragning åt väster. Detta tycks dock rivs under 1800-talets senare hälft (Lantmäteriets Historiska kartor 2015-02-09).

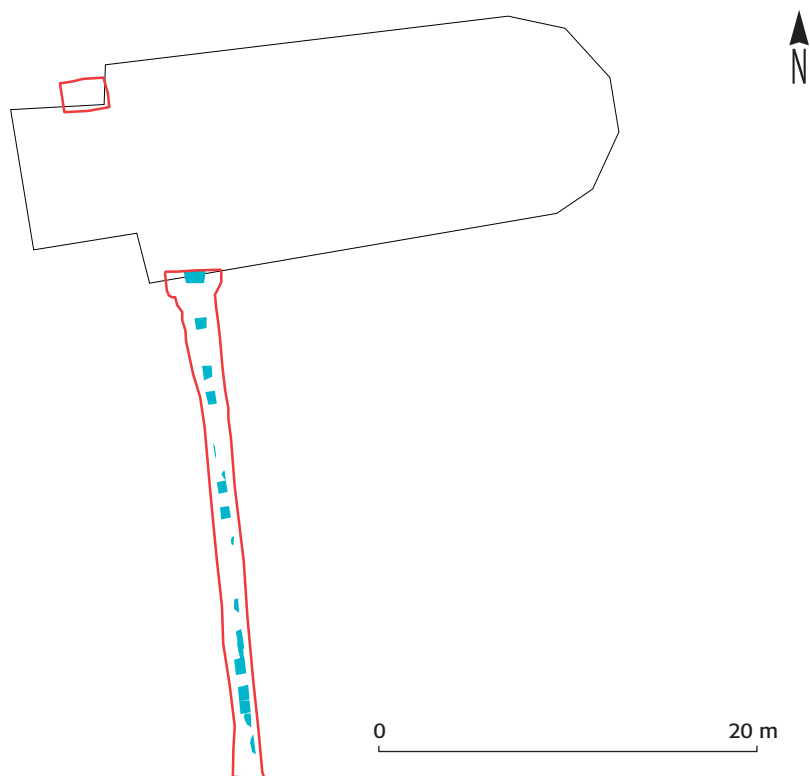

Fig. 2. Förundersökningschakt (rödmarkerade) norr och söder om Skällinge kyrka. Nedgrävningarna för gravar är blåmarkerade i schaktet Skala 1:400.

Det har inte skett några arkeologiska undersökningar tidigare vid kyrkan eller inom kyrkogården. De fornlämningar som är belägna närmast kyrkan utgörs idag till viss del av överväxta stensättningar och gravhögar som är belägna främst i åkermark cirka 300 meter söder om kyrkan (fig. 1), såsom Skällinge RAÄ 20:1-2, 21:1-2, 23:1-2, 25:1-2, 30:1-2, 31:1, 32:1, 33:1, 44:1, 46:1, 49:1, 50:1, 51:1 varav flera är helt eller delvis bortodlade och bortschaktade. Detta gör att förhållandevis lite är känt om fornlämningsbilden nära kyrkan.

Förutom de ovan nämnda återfinns i närområdet även en fångstgrop Skällinge Raä 24:1 ungefär 700 meter väster om kyrkan och ett röjningsröseområde Skällinge 93:1 i – och Skällinge Raä 89:1 och Rolfstorp Raä 52:1 belägna på Himmelsberget en kilometer söder om kyrkan.

RESULTAT

Schaktningsövervakningen har genomförts vid två skilda tillfällen. Vid det första, den 9 april 2015 grävdes två schakt, på vardera norra samt södra sidan av kyrkobyggnaden i den västra delen av byggnaden. Schakt 1 grävdes norr om kyrktornet. Det 1,6 meter breda i nordsydlig riktning och 2,2 meter långa schaktet i östvästlig riktning var 0,8 meter djupt. Under det översta partiet med 0,06 meter tjock mossa framkom ett 0,15 meter tjockt lager med brun lerig humös finkornig matjord som var torr och kompakt till karaktären, med inslag av träkolskoncen-

Fig.3. Schaktning för schakt 1 på norrsidan av kyrkan. Mot S Fotonr:2015-43-9. Foto: Nicklas Kronroth.

trationer och enstaka stenar, vilket tolkades som ett sentida påfört lager. Därunder framkom brun finkornig torr, kompakt humus med inslag av lera och enstaka småsten och träkol. Lagret tolkades som ett äldre matjordslager som fungerat som sättmaterial, vilket haft en bindande funktion till de två grundstenar som påträffades på 0,4 meters djup och tolkas vara av eventuell medeltida datering. I sättlagret syntes en grund nedgrävning, möjligen för en sentida dränering som hade återfyllts med gråbrun humus med inslag av lera och grus. Materialet var grovkornigt, fett, torrt och kompakt till karaktären.

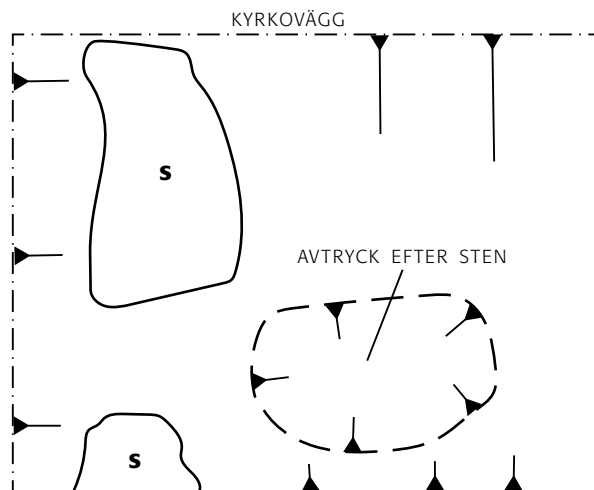

Fig. 4. Schakt 1 i plan. Skala 1:20.

Fig. 5. Skelettgrav påträffades på ett djup av 1,25 från schaktkant. Mot N. Fotonr: 2015-43-5. Foto: Nicklas Kronroth

Fig. 6. Schakt 2 söder om kyrkan i den befintliga grusgången. Nedgrävningar för gravar syns i hela schaktet. Mot S. Fotonr 2015-43-19. Foto:Stina Tegnhed

Fig. 7. Schakt med nedgrävningar för gravar, söder om kyrkan i den befintliga grusgången. Mot S Fotonr: 2015-43-22. Foto Stina Tegnhed

Söder om kyrkan grävdes schakt 2 som mätte 2,95 meter i östvästlig riktning och 1,75 meter brett i nordsydlig riktning och var cirka 1 meter brett i botten. Vid 1,25 meters djup (dvs. +72,80 m ö h) under befintlig marknivå (+74,05 m ö h) påträffades en del av grav med skelettdelar som utgjordes av lå- och underben belägna i östvästlig riktning. Eftersom erfordrat djup hade nåtts fortsatte inte schaktningen och ledningsrören kunde förläggas så att graven kunde bevaras under de utplacerade rören. Fyllnadsmassorna i schaktet närmast söder om kyrkan utgjordes av brungrå grusig och stenig humus. Massorna innehöll inslag av större stenar och relativt rikligt var inslaget av kalkbruk och småsten.

Schaktningsövervakningen återupptogs den 12 augusti 2015 då schaktningen fortsatte söder om kyrkobyggnaden vilket medförde att schakt 2 drogs söderut till portalen in till kyrkogården i söder, en sträcka på cirka 28 meter och berörde därmed hela den befintliga grusgången som löper över kyrkogården. Schaktet som var cirka 1,5 meter brett i marknivå och ungefär 0,5 meter brett i botten grävdes till ett djup av cirka 1,2 meter under marknivå (dvs botten grävdes till +72,56 m ö h). I hela schaktet framkom nedgrävningar för gravar, vilka låg placerade i östvästlig riktning. Totalt noterades 17 nedgrävningar och av dessa framkom fem där delar av skelettet frilades. Dock kunde rören förläggas så att ingen av de gravlagda individerna behövde flyttas utan kunde vila i sitt ursprungliga läge. Det var tydligt i hela schaktet att området sedan tidigare varit utsatt för omgrävningar då den överst liggande meters jordmassor var omrörda och innehöll även skelettdelar som inte låg i sitt ursprungliga läge. Jordmassorna i schaktet utgjordes av brun humös sand med inslag av skelettdelar, sten i varierande storlek samt en mindre mängd kalkbruk och rester av tegel. Inslaget av kalkbruk och tegelrester var något större i området närmast kyrkobyggnaden. Alven som består av ganska kompakt grus och sand med stort inslag av sten framkom i botten av schaktet.

ÅTERKOPPLING TILL FRÅGESTÄLLNINGAR

1. Fastställa om det finns orörda äldre gravar inom aktuellt förundersökningsområde.

Vid schaktdragningen söder om kyrkan berördes äldre gravar. Nedgrävningar till 17 gravar, varav fem där skelettdelar frilades, framkom i schaktet. Precis söder om kyrkobyggnaden påträffades en grav, något som tyder på att den del där nu västra delen av kyrkan är anlagd, vilar på en äldre kyrkogård.

2. Fastställa om det finns spår av murar eller liknande konstruktioner från den medeltida kyrkan eller om det finns bevarade kulturlager t ex byggnationslager från uppförandet av kyrkan eller spår av aktivitet från äldre perioder.

I schakt 1, norr om kyrkan påträffades två grundstenar på 0,4 meters djup som tolkas vara av eventuell medeltida datering.

3. Vid arbete vid murarna se om det är möjligt att avgöra olika faser i kyrkans historia.

Vid kyrkobyggnaden frilades ett så pass begränsat område som visade murarna att det tyvärr inte var möjligt att avgöra olika byggnadsfaser förutom de äldre grundstenarna i schakt 1.

4. Vid grävning vid den sydvästra delen se om det finns spår av det vapenhus som fanns fram till andra halvan av 1800-talet.

Det framkom inga spår efter det äldre vapenhuset i schaktet som drogs söder om kyrkan.

ÅTGÄRDSFÖRSLAG

Schaktning på kyrkogården bör även fortsättningsvis övervakas eller förundersökas, beroende på schaktens storlek och placering.

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens dnr: 431-43-15

Eget dnr: 2015-18

Uppdragsgivare: Himledalens församling

Utförandetid: 2015-04-09 och 2015-08-12 – 2015-08-14

Personal: Nicklas Kronroth (april månad) Stina Tegnhed (augusti månad)

Fastighet: Skällinge kyrkogård

RAÄ nummer: Skällinge kyrka

Höjdsystem: RH 2000

Koordinatsystem: SWEREF 99 TM

Undersökt yta: Cirka 32 löpmeter schakt

Dokumentation: Samtliga schakt och anläggningar är dokumenterade digitalt inom ramen för Intrasis Version. Intrasis projektnr Skällinge201518F. Allt arkivmaterial förvaras i Kulturmiljö Hallands arkiv, Halmstad. Ritningar har HMAK nr 4439:1–2.

Fotonummer 2015-43-1 – 2015-43-22

Fynd: Inga fynd har samlats in.

Datering: Medeltid-Nyare tid

REFERENSER

Bebyggelseregistret 2015-02-09 www.bebyggelseregistret.raa.se

Lantmäteriet Historiska kartor 2015-02-09 <https://etjanster.lantmateriet.se/historiskakartor/>

Nilsson, I-M. 2009. *Mellan makten och himmelriket: Perspektiv på Hallands medeltida kyrkor*. Lund Studies in Archaeology 12. Lund

KULTURMILJÖ
HALLAND

Postadress: Bastionsgatan 3 | 302 43 Halmstad | Tel: 035-19 26 00
E-post: kansli@kulturmiljohalland.se | Hemsida: www.kulturmiljohalland.se